

Наталія Ярмоліцька, к. філос. н.

Тетяна Соболь, к. філос. н.

Віталій Туренко, к. філос. н.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В ГАЛУЗІ ФІЛОСОФІЇ

Nataliia Yarmolitska, PhD

Tetiana Sobol, PhD

Vitalii Turenko, PhD

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

FORMATION OF THE LANGUAGE COMPETENCE AS THE BASIS OF THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF THE FUTURE SPECIALIST IN PHILOSOPHY

The article observes the necessity of study of linguistic disciplines for the integral development of personality on the basis of a complex interdisciplinary study. It is clarified the importance of mastering the knowledge and fundamentals of language education courses and the mastery of language competencies by future philosophers according to the modern requirements of bachelor's, master's and doctoral degrees in philosophy. The article shows in detail the place and role of the functional approach to language learning by students, their ability to use the acquired knowledge in further scientific research works. Attention is focused on the necessity of improvement of the level of language training for students in universities. It analyzes the European experience of language policy and its implementation in the educational process programs and courses aimed at multilingual and intercultural education in the educational process. Much attention is given to the implementation of courses and training programs aimed at improving language training and the formation of linguistic competence in various stages of obtaining higher education. On the basis of the present study, the main conclusion that can be drawn is that implementation in the educational process of the integrated courses aimed at building the language competence of students will improve their language skills and develop the intercultural education of a future specialist, who will be able to solve any scientific and professional problems.

Keywords: linguistic competence, formation of linguistic personality, linguistic education, multilingual education, intercultural education.

Звертаючись до актуальних проблем сьогодення не можна оминати увагою тему мовної освітньої політики, а також мовних компетенцій, які в наш час відіграють значну роль в освіті, забезпечуючи якісну професійну підготовку сучасних спеціалістів у різних галузях науки. Глобальні зміни в сучасному світі торкнулись і освіти: інтернет, цифрові технології змінили моделі створення знання, швидкий розвиток і конкуренція також вплинули на розвиток різних галузей науки. З роками змінювались не тільки завдання, змінювались і вимоги до видів основних компетентностей, які є необхідними для вирішення цих завдань, розуміння та сприйняття нових пріоритетів та висновків, яких потребує сучасне суспільство. Тому, перед сучасною освітою стоїть завдання – створити належні умови для майбутніх фахівців, щоб вони мали можливість проявляти свої системні цінності, вчилися виробляти нові стилі поведінки, досліджували і розвивали необхідні для них види професійної компетентності.

В межах даної статті ми більш детально зосередимо увагу на глобальній проблемі – підвищення якості мовної підготовки студентів у мужах вузівських програм. Впровадження в освітні програми підготовки студентів у галузі філософії мовних дисциплін та адаптація їх

до європейських стандартів надасть можливість підвищити не тільки мовну освіченість, а й сприятиме розвитку міжкультурної освіти майбутнього спеціаліста.

Сьогодні вивченню проблем формування компетентності присвячені праці багатьох науковців – психологів, педагогів, мовознавців, філологів, філософів. Наразі, вітчизняні і зарубіжні дослідники зосереджують свої розвідки на питаннях професійної компетенції, мовної компетенції, комунікативної компетенції (Н. Пашковська, О. Хорошковський, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Савченко, І. Зимня, А. Нікітіна, Л. Виготський, Н. Бабич, Л. Кравець, Н. Бутенко, В. Момот, М. Дружиніна, Л. Щерба, О. Жданова, Р. Альберт, Н. Бекер, М. Бергсталлер, Д. Косте, К. Бауш, В. Деген-Кос, Е. Тенберг, Дж. Росс, Ж. Бейко, М. Байрам, М. Коваллі, Дж. Шейлс та ін.).

Слід зазначити, що фундаментальна підготовка майбутнього спеціаліста потребує формування соціально-професійних якостей, які неможливі без певних видів компетентностей, серед яких важливе місце належить мовним компетенціям. Загальна культура неможлива без культури мови. Саме мова є головним інструментом соціального управління, засобом спілкування та взаємодії. Неграмотне і некоректне використання мови може привести до проблем у роботі майбутнього фахівця та нанести шкоду його практичній діяльності. Загалом, досконале вивчення мови підвищує мовну освіченість студентів, розширює межі володіння мовою, сприяє розвитку міжкультурної освіти. Навчальні дисципліни та програми, які здатні виховувати вільне володіння мовою в усі часи були невід'ємною складовою системи освіти. Декілька слід про те, з чого починались дослідження мовних компетенцій.

Загалом, вперше визначення мовної компетенції було введено Н. Хомським. Вчений зазначав, що знання мови, слід розглядати як абстрактну систему, яка лежить в основі поведінки, систему, яка складається з правил, які взаємодіють з метою надання форми та внутрішнього значення потенційно безкінечного числа речень. Мова – це найбільш багатообіцяючий шлях дослідження істотних та відмінних якостей людського інтелекту. Завдяки знанню мови, як абстрактної системи, яка лежить в основі поведінки, системи, що складається з правил, які взаємодіють з метою задання форми та внутрішнього значення потенційно безкінечного числа речень, і створюється система – «породжуюча граматики – яка дає експлікацію ідеї Гумбольдта про «форму мови»...¹. Саме така граматики, зазначає Н. Хомський, визначає мову, як «рекурсивно породжуючу систему», він називає її «універсальною», яка містить в собі конкретні, ідеосинкротичні елементи, набір яких визначається однією специфічною людською мовою. Існування визначених принципів «універсальної граматики» дає можливість розвитку нової області – математичній лінгвістиці. Це та область, яка піддає абстрактному вивченню певний клас породжуючих систем, які відповідають умовам, що висуває універсальна граматики, і яка націлена на дослідження та розробку формальних властивостей будь-якої людської мови.

Усвідомлене вивчення оволодіння знанням можна здійснити за допомоги підтвердженої теорії компетенції, яка лежить в основі формулювання породжуючої граматики, яка в свою чергу, є основою використовуваної мови. «Маючи більш змістовну та більш адекватну характеристику «того, що засвоюється», – внутрішньої компетенції, яка утворює «кінцевий стан вивчаючого організму, – ми можемо, ймовірно, наблизитись до рішень завдань побудови такої теорії оволодіння знанням, яка буде менш обмеженою по охопленню явищ...»².

В основі будь-якої мови лежить універсальна система яка виражає унікальні інтелектуальні властивості людини. Тому мовою в дійсності не оволодівають і неї не навчають, а «мова розвивається зсередини!». Навчити першій мові неможливо, можна тільки дати нитку, по якій вона буде розвиватись сама»³.

Задовго до того як Н. Хомський визначив поняття «мовної компетенції» досліджував «породжуючу та універсальну граматики», Г. Ляйбніц намагався показати яким чином висловлювання можуть бути переведені з інших мов на мову раціональну. Для цього, вважав вчений, необхідно скласти граматику мов. Так як граматики з її правилами є тільки частиною загальної граматики, то «вірні граматики усіх мов є тільки частинами, або частковими випадками філософської граматики, з тією різницею, що в одній мові відсутні якісь флексії, варіації й короткі

¹ Хомський, Н. (1972). *Язык и мышление*. Москва: Издательство Московского университета, 89-90.

² Хомський, Н. (1972). *Язык и мышление*. Москва: Издательство Московского университета, 91-92.

³ Гумбольдт, В.Ф. (1985). *Язык и философия культуры*. Москва: Издательство Прогресс.

способи висловлювання (*compendia exprimendi*), які є в інших...»¹. Характерною рисою філософської граматики, зазначав Г. Ляйбніц, є чоловічий, жіночий, середній та інший рід, які в багатьох мовах неупорядковані, тому що деякі слова можуть співвідноситись з істотами жіночого роду, інші з чоловічим, хоча в деяких випадках вони не мають з ними нічого спільного. Отже, після остаточного завершення визначення граматики слід приділити увагу словам, реченням або істинам, таким істинам, які можуть бути доведені або вже є доведеними й слугуватимуть визначенню слів. Так як більшість слів можна легко замінити, якби навіть можна було обійтись без них, замінивши їх іншими, більш вживаними, однак цього неможна було б досягти без обмовок та багатослівності. «Тому відкинувши спочатку більшу частину слів з порівняно приватним значенням, а ті без яких важко обійтись, переведемо на раціональну мову»².

Загалом, якщо говорити про мовну компетенцію, то це широкий термін, який містить лінгвістичну та граматичну компетенції, дискурсивну, або соціокультурну компетентності, також існує й текстова компетенція. Навчання мовної компетенції пов'язано із знанням мови та вмінням використовувати ці знання для інтерпретації та викладу текстів. Найкраще мовна компетентність розвивається в процесі навчання, коли мова використовується для реальних цілей, тобто застосовується на практиці. Тому розробляючи навчальну програму з мовної компетентності слід розробляти її таким чином, щоб під час навчання в аудиторії увага фокусувалась на значному використанні мови в необхідному контексті, а завдання слід підбирати, враховуючи потреби, досвід та інтереси студентів.

Викладання мовних дисциплін з професійною підготовкою та практичною реалізацією, означає інтегрувати довгострокові методи навчання. Мова, як можливість навчання, присутня в предметному навчанні та в повсякденній роботі. Адже мовленеві дії проявляються скрізь (в навчанні, в робочих процесах, тощо). Розвитку мови сприяють: мова та професійні знання; освіта, культура, самоосвіта та методологічні компетентності й мотивація вивчення мови.

Загалом, формування мовної компетенції допоможе не тільки виробити вміння грамотно викладати мовну діяльність, а згодом викладати її в науковий текст, але й істотно допоможе у розвитку власного наукового мислення. Також розвиток мовної компетенції допоможе при науково-дослідній роботі студентів (написання наукових робіт, дисертацій, рецензій, наукових статей тощо). Адже для молодого фахівця є конче необхідно не тільки отримати освіту, а ще й навчитись, засвоївши основні жанри наукового стилю, мовні та структурні особливості їх побудови, виробити власний стиль, мову викладу матеріалу, що в комплексі – набуті знання, вміння й навички значно покращать подальшу самостійну науково-дослідну та професійну роботу як спеціаліста.

Для даного дослідження є повчальним досвід європейських країн, в яких мови стоять у центрі вивчення. Вже протягом кількох десятиліть Рада Європи працює над розробкою та удосконаленням ресурсів, які здатні покращити роботу й доступність їх не тільки для освіти і професіоналів у цій області, а також роблять їх доступними для всіх громадян. У програмі «Мовна політика» було викладено роль і мета Ради Європи (в контексті європейської культурної конвенції), які стосувались прав людини, її соціальної інтеграції, міжкультурного розуміння та рівного доступу до якісної освіти. Також у цій програмі робиться акцент на всіх мовах, досліджуються матеріали, які стосуються визначення мовної множинності та культурного різноманіття, зосереджується увага на багатомовній та міжкультурній освіті тощо. У цьому аспекті доступність освіти та її якість залежить від мовних компетенцій, а розроблені Європейською Радою платформи слугують надійним інструментом для інших країн, які слідують курсом розвитку власних програм, пов'язаних з мовами, використовуючи власний досвід і досвід європейських країн у цьому питанні³.

Оскільки мова є основою всього навчання, тому не може бути якісної освіти без якісної мови та міжкультурної освіти. Всі викладачі, на всіх рівнях, незалежно від того, що вони викладають, відіграють важливу роль у розвитку мовних та міжкультурних аспектів студентів які навчаються. Це знаходить своє відображення у введенні в навчальний процес програм, в яких мови стають у центрі навчання. Такі програми можуть, переважно, складатись з двох напрямів: *розвитку* та

¹ Лейбниц, Г.В. (1984). *Рациональный язык. Сочинения в четырех томах*. Москва: Издательство Мысль, 3, 422.

² Там само, 423.

³ Cavalli, M., Coste, D., Crişan, A., Ven, P.-H. (2009). Plurilingual and intercultural education as a project. *Language Policy Division*. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a219f> (2018, August, 25).

посередництва, де розділ розвитку зосереджений на створенні нових рішень для викликів сучасної освіти, дослідженні через проекти та аналітичні центри, а за допомогою посередництва – можна адаптувати та впроваджувати існуючі ресурси ECML (Європейський центр сучасних мов Ради Європи), отримувати досвід, застосовуючи різноманітні тренінги, лекції, консультації та заходи з підтримки національної мовної політики (наприклад, святкування дня мови; участь у різноманітних конференціях, колоквиумах, присвячених мовній та міжкультурній освіті, які були б відкриті для широкого загалу). ECML – це унікальний інститут, метою якого є заохочення досконалості та інновацій у навчанні мов, а також допомога європейцям у більш ефективному вивченні мови¹.

Загалом європейські дослідження дали велику кількість ресурсів, доступних порталів та спеціальних тематичних веб-сайтів. Також були відкриті різноманітні центри, спрямовані на дослідження мовних проблем: Європейський центр сучасних мов (ECML); Рамкова база для плюралістичних підходів до мов та культур (FREPA) та ін., які спрямовані на покращення сталого розвитку та збагачення багатомовних і культурних компетенцій спеціалістів. Наразі, FREPA пропонує перелік дискрепторів з точки зору знань, вмінь та настанов, які можуть розвиватись на основі плюралістичних підходів. Тут плюралістичні підходи уникають розмежувальної точки зору на мовну та культурологічну компетентність людини: ця компетенція не є сукупністю чітких та окремих компетенцій, а багатомовна та плюрокультурна компетенція, що охоплює повний спектр доступних мов. Таким чином, розвиток цієї компетенції має переваги над усіма іншими різновидами, які складають навчання студентів мовам, які викладаються. Крім того, навчальні матеріали є доступними й пропонують вивчення різних мов й спрямовані на розвиток міжкультурної та багатомовної компетентності на всіх рівнях навчання².

Загалом уся освіта є багатомовною і ця багатомовність може проявлятися в наступному: мовна різноманітність, яка існує в кожному суспільстві й відображується в різноманітті мов та їх різновидах, що розкриває особистість кожного студента; мовне навчання; встановлює різновиди офіційної, національної мови навчання; розширює та збагачує лінгвістичні та дискурсивні навички викладачів (викладання, врахування характеру мов, предмету та мови й мови для викладання та вивчення інших предметів, навчання «нелінгвістичним» предметам, використовуючи мову).

Багаторівнева та міжкультурна освіта, прийняття цих цінностей повинно реалізуватися через повну інтеграцію таких цінностей у філософію, яка здатна визначити проект навчання, етичну позицію викладача й прийнятні підходи і методи. Багаторівнева і міжкультурна освіта може розглядатись також і як глобальна мовна освіта в усіх дисциплінарних областях і є основою ідентичності, відкритою для мовної та культурної різноманітності, адже мова є вираженням різних культур. Саме така глобальна мовна освіта спрямована на розвиток багатомовної та міжкультурної компетентності. *Багатомовна компетенція* означає – здатність або вміння послідовно набувати та використовувати різні компетенції у різних мовах на різних рівнях кваліфікації та функцій. Отже, головною метою багатомовної освіти є розвиток цієї компетенції. *Міжкультурна компетенція* – це поєднання знань, навичок, ставлення та поведінки, які дозволяють зрозуміти, розрізнити та інтерпретувати інші способи життя і мислення відмінні від власної культури. Така компетенція є основою порозуміння між людьми, при цьому не обмежуючи їхні мовні здібності. Вона не є проявом тільки лінгвістичної діяльності, вона різноманітна і розвивається протягом усього життя, пов'язане з досвідом і з особистими переконаннями та діями кожної людини³.

Така форма освіти відповідає глобальному проекту освіти, який слід реалізувати в різних формах; методика викладання повинна пропонувати різноманітні можливості широкого, адаптованого до кожного контексту, враховуючи соціолінгвістичне та соціокультурне середовище, а також визначені у цьому контексті потреби. Це можливо за умови поступової реалізації у вищих навчальних закладах відповідних навчальних програм, які будуть спрямовані на безперервність

¹ FREPA documents (2018). *European Centre for Modern Languages of the Council of Europe*. <<https://carap.ecml.at/Documents/tabid/2668/language/en-GB/Default.aspx>>. (2018, August, 25).

² Coe.Int (2018). *Three fundamental and complementary tools for the implementation of plurilingual education*. <<https://www.coe.int/en/web/platform-plurilingual-intercultural-language-education/three-fundamental-and-complementary-tools-for-the-implementation-of-plurilingual-education>> (2018, August, 25).

³ Coe.Int (2018). *Three fundamental and complementary tools for the implementation of plurilingual education*. <<https://www.coe.int/en/web/platform-plurilingual-intercultural-language-education/three-fundamental-and-complementary-tools-for-the-implementation-of-plurilingual-education>> (2018, August, 25).

у різних напрямках навчання, та адаптуватись і розвиватись відповідно до змін і потреб суспільства. Тільки провівши ґрунтовний аналіз і врахувавши домінуючі уявлення про мови та знання про них, можливо встановити першочергові пріоритети без відмови від набагато більших амбітних цілей у цьому питанні. Міжкультурність веде до виникнення ряду когнітивних, афективних і поведінкових компетенцій, до яких відносяться – знання (це можуть бути знання про інші культурні групи, знання про взаємодію різних культур та ін.); погляди (цікавість, відкритість, повага); навички пояснення та співставлення (інтерпретація практики інших культур); навички відкриття (здатність знаходити та отримувати нові знання про культуру); критична свідомість (здатність критично оцінювати практику, власну та культуру інших)¹.

Таким чином стає зрозуміло, що компетенції не розвиваються самотійно, їх необхідно ідентифікувати, визначити усвідомлено орієнтуючись на дидактичні зусилля й заходи, переплітаючи з предметом вивчення. Студентів слід навчити академічного використання мови, застосовуючи при цьому нові різновиди дискурсу, які є загальні для навчального предмету, та надавати можливість застосовувати набуті знання на практиці. Це є однією з передумов успішного вивчення предмету, його розуміння, шляхом аналізу його змісту й логічних структур і дискурсивних форм, які в ньому містяться.

В даний час у вищих навчальних закладах, у межах освітнього процесу мало уваги приділяється формуванню та навичкам володіння мовами у студентів нефілологічних спеціальностей. Зниження загальної мовної грамотності та формування мовної компетентності у студентів, залишається на низькому рівні. Для успішної подальшої науково-дослідницької діяльності у вузі, а в подальшому і для вдалого працевлаштування, набутих ще в школі знань та вмінь щодо мови – недостатньо. Тому, в межах вузівських навчальних програм для студентів слід активно вводити такі навчальні курси, які б розширювали межі володіння мовами, і які були б достатньо повноцінними для формування мовної компетентності. Чим вищий освітній рівень (магістр, аспірант, докторант) тим підвищується потреба в посиленні мовної компетентності для можливості самотійно вести науково-досліджу роботу (переважно в письмовій формі).

Як зазначає сучасна дослідниця О. Жданова «в процесі отримання вищої професійної освіти та в подальших більш високих етапах освітнього процесу (магістратура, аспірантура) *мовна компетенція* стає частиною не тільки *комунікативної* (ключової), але й *науково-дослідницької* (професійної) компетенції, так як готовність застосовувати свої знання, вміння та навички під час проведення самотійного наукового дослідження й подачі його результатів – одна з найважливіших компетенцій, яку необхідно сформувати у студентів протягом навчання у вузі»². Наразі, М. Дружиніна визначає мовну компетентність, як вміння тих хто навчається проявляти свої здібності у «вирішенні загальнокультурних завдань (спілкуватись, працювати з інформацією, писати ділові листи, резюме, тощо) та професійні завдання (відбір і презентація спеціальних матеріалів, анотування, переклад, участь в проєкті по спеціальності та ін.), використовуючи мовні засоби»³.

Неможливо заперечувати той факт, що набуття більш удосконалених мовних навичок і вмінь надають можливість майбутньому фахівцю засвоювати певні ціннісні орієнтації при вивченні як рідної мови так і іноземних мов. У цьому контексті назріла потреба активації процесу гуманітарної підготовки майбутніх фахівців, яка обумовлена підвищенням загальнокультурного рівня випускників вищих навчальних закладів. Такі заходи здатні значно підвищити культуру мови й осмислення, потребу в самоосвіті, вмінням грамотно висловлювати власні думки, оволодівати гуманістичними цінностями, які впливають на інтелектуально-духовний розвиток особистості. Слід зазначити, що при цьому сучасні фахівці, випускники вишу повинні володіти не тільки професійними компетенціями, але й повинні вміти реалізувати їх в будь-якому мовному та культурному середовищі, адже неможливо говорити про якість освіти та успішне існування в сучасному світі, як без володіння мовами, так і без формування на різних рівнях мовних компетенцій.

¹ Там само.

² Жданова, Е.Ю. (2015). *Языковая компетентность как основа самостоятельной научно-исследовательской работы студентов*. Вектор науки ТГУ, 2 (32-1), 161-165.

³ Дружинина, М.В. (2007). *Формирование языковой образовательной политики университета как фактор обеспечения качества профессиональной подготовки современных специалистов*. Архангельск: Издательство Поморского университета, 470.

Отже, важливо правильно сформулювати мовну освітню політику у вищому навчальному закладі, підлаштувавши її таким чином, щоб вона відповідала сучасним викликам часу та вимогам до якісної освіти спеціалістів, здатних врегульовувати взаємодію мовної та професійної системи освіти, забезпечуючи якість професійно значущої мовної освіти. Тільки в комплексі всі ці набуті знання, вміння й навички допоможуть сформулювати компетентного й готового до вирішення будь-яких наукових і професійних завдань фахівця.

References:

1. Homskij, N. (1972). *Jazyk i myshlenie* [Language and thinking]. Moscow: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 125. [in Russian].
2. Gumboldt, V.F. (1985). *Jazyk i filosofija kul'tury* [Language and Philosophy of Culture]. Moscow: Izdatel'stvo Progress, 452. [in Russian].
3. Lejbnic, G.V. (1984). *Racional'nyj jazyk. Sochinenija v chetyr'oh tomah* [Rational language. Works in chetyreokh volumes]. Moscow: Mysl, 3, 422-424. [in Russian].
4. Coe.Int (2018). *Three fundamental and complementary tools for the implementation of plurilingual education*. <<https://www.coe.int/en/web/platform-plurilingual-intercultural-language-education/three-fundamental-and-complementary-tools-for-the-implementation-of-plurilingual-education>> [in English]. (2018, August, 25).
5. Cavalli, M., Coste, D., Crişan, A., Ven, P.-H. (2009). Plurilingual and intercultural education as a project. *Language Policy Division*. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a219f> [in English]. (2018, August, 25).
6. FREPA documents (2018). *European Centre for Modern Languages of the Council of Europe*. <<https://carap.ecml.at/Documents/tabid/2668/language/en-GB/Default.aspx>>. [in English]. (2018, August, 25).
7. Zhdanova, E.Ju. (2015). *Jazykovaja kompetentnost' kak osnova samostojatel'noj nauchno-issledovatel'skoj raboty studentov* [Language competence as a basis for independent research work of students]. *Vektor nauki TGU* [TSU Science Vector], 2 (32-1), 161-165. [in Russian].
8. Druzhinina, M.V. (2007). *Formirovanie jazykovoj obrazovatel'noj politiki universiteta kak faktor obespechenija kachestva professional'noj podgotovki sovremennyh specialistov* [Formation of the language educational policy of the university as a factor in ensuring the quality of professional education of modern specialists]. Arhangel'sk: Izdatel'stvo Pomorskogo universiteta. [in Russian].